

De status van Natura 2000 vogelsoorten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Brussels vogelnieuws n° 4

Aurélien Audevard

LEEFMILIEU
BRUSSEL

- BIM -

natagora

la nature avec vous

Inhoud

Vogelmonitoring 2013	2
Algemene broedvogels : trends 1992-2013	3
Natura 2000 soorten: waarom, hoe ?	4
De Grote zilverreiger: een niet-broedende vogelsoort	4
Roofvogels : een succesverhaal	5
Spechten : Zoniënwoud, parken en tuinen hebben de eer	6
Opgelet, kwetsbare soorten !	7
Dank aan de vrijwilligers !	8

Inleiding

« Brussels vogelnieuws » is een jaarlijkse brochure waarin de resultaten worden voorgesteld over de opvolging van de Brusselse avifauna door AVES-Natagora, en kadert in het Toezichtsprogramma over de staat van het leefmilieu dat wordt georganiseerd door Leefmilieu Brussel sinds 1992. Naast het project Algemene Broedvogels Brussel (SOCBRU) en een item over de Huiszwaluw, wordt in deze vierde nieuwsbrief gefocust op Natura 2000 soorten. We mogen niet vergeten het belang te vermelden van de vrijwilligers voor het geleverde veldwerk en, meer in het algemeen, voor het invoeren van hun gegevens in waarnemingen.be.

Vogelmonitoring 2013

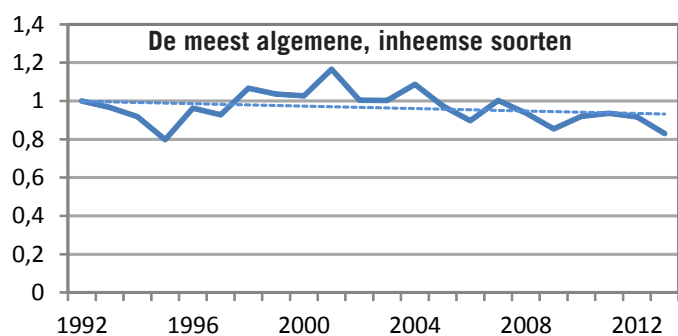
De opvolging van algemene broedvogels is een belangrijk onderzoeksluik van de Brusselse vogelmonitoring. Hierbij wordt getracht de status van populaties van vogelsoorten te kennen die zodanig algemeen zijn dat het onmogelijk is ze te tellen of een evolutie te ontdekken. Er wordt dus gewerkt met steekproeven die jaar na jaar met elkaar vergeleken worden. Dit gebeurt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest sinds 1992 (meer informatie hierover kan je terugvinden in de voorgaande edities van Brussels Vogelnieuws, beschikbaar op www.leefmilieubrussel.be of www.aves.be). Andere soorten worden dan weer opgevolgd door middel van andere specifieke studiemethoden. Zo worden de kolonies van Huiszwaluw elk jaar volledig geteld (zie hiernaast). Een ander voorbeeld is de opvolging van spechten dat gebeurt sinds 2011. Door een specifieke telmethode is het mogelijk een schatting te geven van het aantal broedparen aanwezig in het Brussels deel van het Zoniënwoud. Jaarlijks wordt het Toezichtsprogramma aangevuld met specifieke vragen die AVES-Natagora dient te beantwoorden in de loop van het jaar. Zo werd in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, net zoals alle lidstaten van de Europese unie, in 2013 werk gemaakt van de Europese rapportageplicht inzake de staat van instandhouding van populaties van Natura 2000 soorten. Ook van alle andere soorten dient informatie te worden geleverd in tabelvorm. Hierover zal later nog een specifieke publicatie volgen.

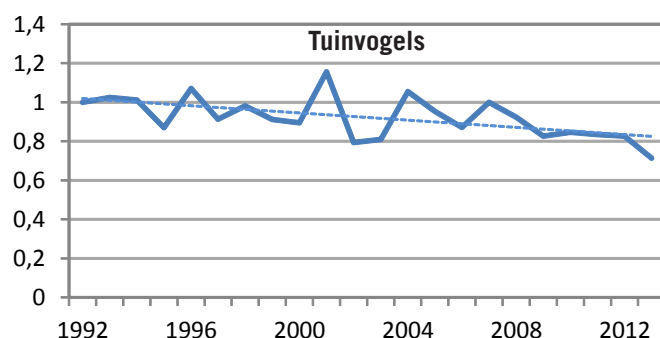
Sinds 2011 wordt de Groene specht opgevolgd in het Brussels deel van het Zoniënwoud in het kader van het specifieke onderzoeksproject 'Spechten'.

Algemene broedvogels : trends 1992 - 2013

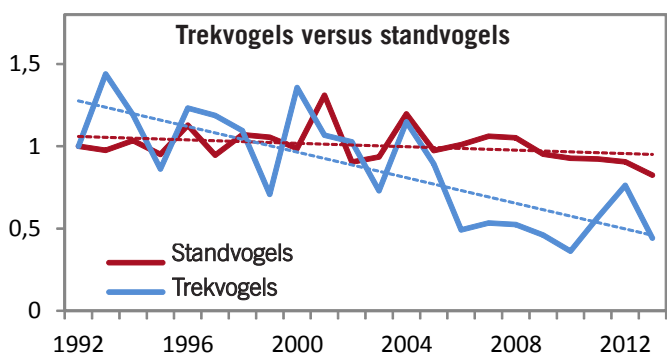
Het project Algemene Broedvogels Brussel (SOCBRU) tracht de trends te bepalen van een talrijke groep broedvogels. Voor de periode 1992-2013 werden 42 soorten onder de loep genomen, ofwel 41% van de Brusselse broedvogels. 16 soorten blijven stabiel, 15 nemen af (waaronder vier met een duidelijke afname : Huismus, Grasmus, Fitis en Spreeuw) en 11 nemen toe (waarvan vijf met een sterke toename: Halsbandparkiet, Grote Alexanderparkiet, Buizerd, Kauw et Stadsduif). De specifieke indexen kunnen worden samengenomen om de evolutie te kennen van specifieke groepen :

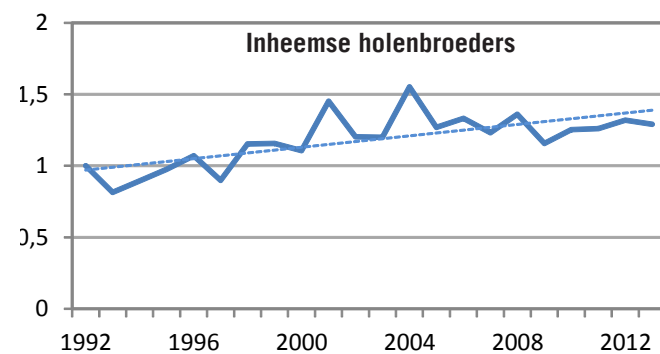
Onder deze 10 soorten nemen er vier af, vier zijn stabiel en twee nemen toe. De samengenomen index duidt op een stabilisering.

Deze licht afnemende index groepeerd 19 inheemse soorten waarvan er twee toenemen, acht afnemen en negen stabiel blijven.

De vergelijking van de gegroepeerde indexen toont een duidelijke afname voor de trekvogels (5 soorten), terwijl de standvogels (20 soorten) over het algemeen stabiel blijven.

De toestand van holenbroeders is gunstig. Van de negen soorten die in overweging werden genomen zijn er zeven stabiel en twee nemen toe.

Zwaluwnieuws !

De mobilisatie voor het behoud en de bescherming van Huiszwaluwen gaat onverminderd voort. De broedkolonie in het Mater Dei-Instituut (Sint-Pieters-Woluwe) werd in 2013 aangevuld met 30 kunstnesten, dankzij de samenwerking tussen de Werkgroep 'Hirondelles' van AVES-Natagora, Leefmilieu Brussel en het Mater Dei-Instituut. In het ganse gewest broeden bijna 300 koppels. Wat een verschil met 2002, toen amper 30 koppels tot broeden kwamen !

Natura 2000 soorten: waarom, hoe ?

Iedereen kent het bestaan van het Natura 2000 netwerk, een Europees initiatief met als doel een goede staat van instandhouding te verzekeren van soorten en habitats van Europees belang.

Voor elke lidstaat zijn Natura 2000 gebieden gebaseerd op twee Europese richtlijnen : de vogel- en habitatrichtlijn. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werden 3 zones aangemeld, samen goed voor 14% van de oppervlakte van het gewest.

Bovenop een specifiek soortenregime binnen het geografisch netwerk dat wordt gevormd door Natura 2000 gebieden, voorziet de wetgeving ook maatregelen eigen aan bepaalde soorten die er buiten voorkomen (in het bijzonder bijlage I soorten van de Vogelrichtlijn). Al deze soorten vallen onder de noemer 'Natura 2000 soorten'. Het is niet enkel belangrijk het statuut van deze soorten te kennen. Het is tevens essentieel om de bedreigingen te identificeren en de fractie te bepalen van de populaties die effectief in het Natura 2000 netwerk voorkomen. Om de zes jaar dienen de lidstaten een rapport op te

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest omvatten Natura 2000 gebieden 2.334 ha, ofwel 14 % van de oppervlakte

maken met een beschrijving van het statuut van de soorten die voorkomen op hun grondgebied. Ook België ontsnapt niet aan deze verplichting, wat inhoudt dat de drie gewesten hun resultaten gezamenlijk dienen te analyseren. Zeven bijlage I soorten van de Vogelrichtlijn kwamen in aanmerking voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Grote zilverreiger, Wespendief, Slechtvalk, Zwarte en Middelste bonte specht, Nachtzwaluw en IJsvogel.

De Grote zilverreiger : een niet-broedende vogelsoort

Observatieperiode : Grote zilverreigers zijn in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest te zien tijdens de trekperiode (al pleisterend op vochtige plaatsen met veel rust of in vlucht een beetje overal in het gewest) en tijdens de winter, wanneer vogels uit noordoostelijke populaties afzakken naar onze meer gematigde breedtegraad.

Habitat : Grote zilvers gebruiken hetzelfde habitat dan de Blauwe reiger : vochtige zones, oevers en weilanden. Ze vertonen echter niet dezelfde neiging om dichter bij bebouwing te komen en tuinvijvers te bezoeken. Op dit moment zijn ze dus beperkt tot de grootste vijvers uit de Woluwevallei (Rood Klooster, Maloupark, Hertoginnendal en Hof ter Musschen) en tot enkele gebieden in het noorden van het Gewest (Moeras van Ganshoren, het Koninklijk Domein te Laken en het Moeraske).

Historiek : De allereerste waarneming van een Grote zilverreiger dateert van 21 januari 1996, op de vijver van Hertoginnendal. Sindsdien wordt de soort regelmatig waargenomen, vooral tijdens de trekperiode en ten gevolge van soms lange pleisterperiodes. In totaal overwinteren elk jaar tussen de twee en de vijf individuen in het Brussels Gewest.

Toekomstperspectief: De opkomst wordt verklaard door de algemene toename van de soort in Oost-Europa. In 2012 werd voor een eerste keer succesvol gebreed in ons land (Tancrez *et al.*, 2012). Als nestplaatst verkiest de soort uitgestrekte moerassen. Er wordt niet gebreed in Blauwe reiger kolonies; het is dus onwaarschijnlijk dat er ooit Grote zilverreigers in het Brussels Gewest zullen broeden in de toekomst.

Roofvogels : een succesverhaal

Wespendief: de discretie zelve

Habitat : In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest broeden Wespendieven enkel in het Zoniënwoud. Ze foerageren in kapvlaktes, in jonge aanplantingen en in bosvalleien. Aangezien ze een grote actieradius hebben (tot 7 kilometer !) worden ze ook vaak waargenomen buiten het Zoniënwoud. Vliesvleugeligen (groep van bijen en wespen) maken de hoofdbrok uit van zijn menu, maar ook alternatieve hapjes, zoals amfibieën, worden gesmaakt.

Populatie : Sinds het eerste broedgeval in 1967 is de status van de soort in het Brussels deel van het Zoniënwoud stabiel : twee tot vier broedkoppels. De territoria van deze discrete vogel zijn echter niet zo makkelijk te detecteren! Recente waarnemingen doen suggereren dat de soort ook kan broeden in de bosrijke zones in het noordwesten en het zuiden van het gewest.

Toekomstperspectief: De recent gecreëerde, uitgestrekte kapvlaktes in het Zoniënwoud komen deze soort zeker ten goede. Hetzelfde geldt voor de verjonging en de diversificatie van het bos, alsook voor het behoud van zijn jachtgebieden buiten het bos. De voortschrijdende verstedelijking van de omliggende landbouwgebieden en met name van gebieden met hagen en weilanden zou ervoor kunnen zorgen dat het aantal voedselbronnen in deze milieus afneemt. Kijken we naar zijn voedselpatroon, dan moeten de amfibieënpopulaties en dus ook hun habitats in stand blijven. Op het ogenblik dat de nestbouwers zich ergens vestigen, vervullen deze amfibieën immers een kapitale rol als bron van proteïnes.

De Slechtvalk : een stadsvogel !

Historiek: Sinds zijn spectaculaire wederopstanding begin jaren 2000 en mede dankzij de beschermingsmaatregelen en het bannen van organischloropesticiden uit de landbouw vestigde de Slechtvalk zich in verscheidene Europese steden. In Brussel vond de eerste broedgeval plaats in 2004, op de Sint-Michiels-en-Goedelekathedraal.

Nestelplaatsen van de Slechtvalk in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 2012 (naar Vangeluwe *et al.* 2012).

Populatie: In 2012 nestelden er zes koppels in de agglomeratie: in de Sint-Michiels-en-Goedelekathedraal, in de Sint-Hubertuskerk in Watermaal-Bosvoorde, de Onze-Lieve-Vrouwkerk in Laken en de Sint-Antoniuskerk in Etterbeek, in de collegiale Sint-Guidokerk in Anderlecht en tot slot op een flatgebouw in Evere. In Schaarbeek en aan het gemeentehuis van Sint-Pieters-Woluwe merkte men bovendien niet-nestelende koppels op (Vangeluwe *et al.*, 2012).

Habitat : Deze valk broedt op hoge gebouwen, vaak in nestbakken. De vogels jagen boven de stad en omgeving. Aan de hand van de beelden aan en prooiresten onder de kathedraal kon men 45 verschillende prooisorten identificeren.

Toekomstperspectief : Momenteel blijkt de soort niet bedreigd in haar voortbestaan. Mits eerbiediging van de rust op de nestelplaatsen blijft dat waarschijnlijk ook zo.

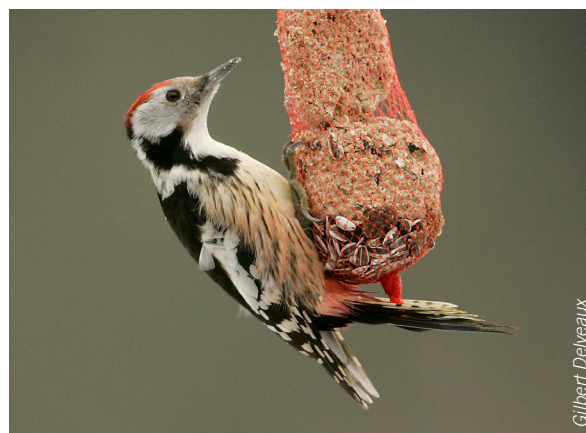
Spechten : Zoniënwood, parken en tuinen hebben de eer

Van de Middelste bonte specht...

Populatie: In 2002 maakt de Middelste bonte specht haar opwachting. Dan is de soort in duidelijke opmars in het land (vanaf Wallonië), wat te maken heeft met de verouderende eikenbestanden. De Brusselse populatie kwam snel vast te liggen op een 15 à 20-tal koppels, voornamelijk verspreid over het Zoniënwood en onmiddellijke omgeving (Vorsterijplateau, Rood Klooster, Tournay-Solvaypark, Silexdomein). Overigens nestelt er waarschijnlijk minstens één koppel in het Woluwepark, net zoals in het Ter Kamerenbos. Tot slot heeft men losse waarnemingen gedaan aan het station van Vorst (maart 2011), op het domein van Hertoginnedal (februari 2012) en in het Ossegempark (maart 2012).

Habitat: De Middelste bonte specht houdt zich gewoonlijk op in oude zuivere of gemengde eikenbossen en vermijdt doorgaans beukenbossen. Hij komt ook voor in gemengde coniferen- en beukenaanplanten, waar de Eik al eens in de minderheid is.

Toekomstperspectief: Het heeft er alle schijn van dat de soort zich geleidelijk aan in andere hem voordelige parken en groene ruimten vestigt. De meeste parken en bossen in steden hebben echter voornamelijk beuken in hun bestand zitten (Laarbeekbos, Dielegembos, Dudenpark, ...) en het zullen dus eerder zwakke concentraties blijven.

Gilbert Delveaux

...tot de Zwarte specht

Spreading en habitat: De soort nestelt enkel in het Zoniënwood, waar hij gemakkelijk te herkennen is aan zijn roep. Hierbuiten werden er tussen 2007 en 2012 verschillende keren vogels opgemerkt in het Woluwepark, op de Val d'Or en af en toe eens op Hof ter Musschen, in het Maloupark, op het kerkhof van Brussel te Evere, in een woonpark te Ukkel en op de Keyenbempt. Het gaat over vliegende of foeragerende exemplaren. Buiten het Zoniënwood werd er geen enkele gedraging opgetekend die op nestbouw wijst. De zwarte specht nestelt in stroken oud hooghout in het Zoniënwood en voedt zich daar met de schors van dode bomen. Alle holtes waarop men -naar aanleiding van de gewestelijke atlas- stuitte, bevinden zich in de oude beuken van de beukenkathedraal (Weiserbs & Jacob, 2007).

Christian Cabron

Historiek: De Zwarte specht verscheen rond 1907 voor het eerst in het Zoniënwood (van Havre, 1928). Zijn regelmatige aanwezigheid in het Brusselse deel van het Zoniënwood wordt vanaf 1970 bevestigd (Aves-databanken). De twee gewestelijke atlassen ramen de populatie op 3 tot 5 koppels (Rabosée et al., 1995; Weiserbs & Jacob, 2007). Sinds 2011 maakt men elk jaar op basis van een gericht onderzoek (parcours die de afstand bij de observatie meetelt) een raming van de Zwarte spechtenconcentratie in het Zoniënwood, net als van de concentratie van de Middelste bonte specht trouwens: de resultaten wijzen op een populatie van 3 broedkoppels. De situatie lijkt dus stabiel, zonder reële vestiging buiten het woud.

Toekomstperspectief: In Brussel zou de omvorming van een deel van het beukenbos en de progressieve verjonging van het Zoniënwood de soort eerder ten goede moeten komen, want het beheerplan voorziet onder andere in het herstel van de eerste bosstadia, het behoud van de dennenbossen, het aanleggen van 'eilanden' waar bomen kunnen verouderen, een verlengde omlooptijd, bomen met holtes of dode/verouderde bomen die onaangetast blijven (4-6/ha) en een aanzienlijke toename van liggend of rechtstaand dood hout.

Nachtzwaluw ... de verrassing !

Historiek: De Nachtzwaluw is een nacht- en schemervogel uit heidevelden en laren waar veel nachtvlinders voorkomen. In Brussel houdt zijn aanwezigheid verband met de grote open plekken in het Zoniënwoud. Sinds het begin van de 20e eeuw werd er voor het Brussels Gewest geen nestbouw meer gerapporteerd. Daarna blijven de enige observaties die mogelijk met nestbouwers te maken hebben beperkt tot de waarneming van één koppel, op 2 juli 1977 (Aves, 14: 258) en van een zangvogel, op 27-28 april 1992, in Bosvoorde (Aves-databanken). Sinds 2000 werden er twee exemplaren opgemerkt: eentje in mei 2003, in de Parochiestraat in Evere, een tweede op het Silexdomein in Watermaal-Bosvoorde, op 1 september 2003. In 2012 wordt de soort gespot op een open plek in het Zoniënwoud. Ondanks het gunstige milieu en hoewel nestbouw niet uitgesloten is, gaat het bij deze waarnemingen mogelijk over een migrerend exemplaar. Enkel aan de hand van aanvullende observaties kan men vestiging onderbouwen.

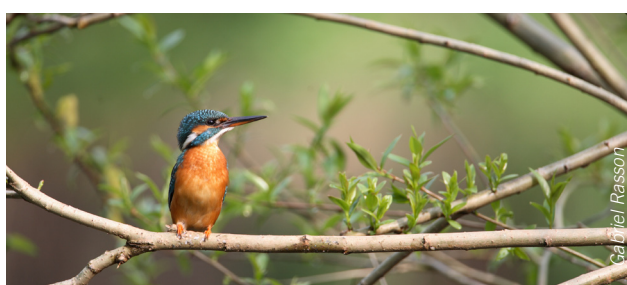

Toekomstperspectief: Momenteel is de soort in Vlaanderen en in verschillende aangrenzende landen (in tegenstelling tot Wallonië) eerder in opmars. De waarneming van 2012 dient men tegen deze achtergrond te bekijken, zelfs als de populaties in Brabant verdwenen zijn. Door de uitgestrekte open plekken die onlangs in het Zoniënwoud tot stand kwamen, waren deze nieuwe observaties van de soort mogelijk in het Brussels Gewest. Daar open plekken van nature geen lang leven beschoren zijn, zal de nachtzwaluw enkel mits voortzetting van dit proactieve beleid opnieuw opduiken. Tal van andere soorten profiteren mee van deze brede openingen in het bos.

IJsvogel in gevaar

Habitat : De IJsvogel doet visrijke vijvers en beekjes aan. Vanop een hoge zitplaats loert hij daar op vis. Zijn hol dat hij uitgraaft in modderige of zanderige verticale of holle oevers kan wel een meter lang zijn. Bedreigd als hij wordt door het teloorgaan van voor hem gunstige milieus is hij erg gevoelig aan strenge winters.

Spreading en talrijkheid: De IJsvogel plant zich voort in het Zoniënwoud, naar alle waarschijnlijkheid in de Vuylbeekvallei en zeker op Rood Klooster. In de Woluwevallei nestelt hij vermoedelijk in het Maloupark en mogelijk in Hertoginnedal. Tijdens de atlasperiode (2000-2004) nestelde hij in het Parmentierpark. Meer in het noorden nestelt hij op het koninklijk domein van Laken. Elders worden er regelmatig vogels op verplaatsing, tijdens het voeren en in rust waargenomen, maar deze gegevens leveren geen bewijs voor voortplanting. Waarschijnlijk is de raming van 2000-2004 nog steeds geldig: 2 tot 5 koppels (waarvan 1-2 op Rood Klooster; Weiserbs & Jacob, 2007).

Toekomstperspectief: de beste manier om de aanwezigheid van IJsvogels in de hand te werken is de beschikbaarheid van nestplaatsen, weinig voorhanden in Brussel, aan te pakken. Dat kan bijvoorbeeld door het behoud en de aanleg van nieuwe, steil oplopende en open oeverzones in de Woluwevallei, door de aanleg van artificiële broedplaatsen of zelfs door nestkastjes te installeren.

Gérard Frota

Dank aan de vrijwilligers !

De opvolging van algemene broedvogels aan de hand van de methode van de luisterpuntmethode berust sinds 1992 op de schouders van een groep enthousiaste Brusselse vrijwilligers: : A. Baccaert, B. Barov, S. Barova, A. Bartal, B. et R. Beys, A. Boeckx, S. Bonmarchand, L. Boon, C. Carels, G. Chapelle, B. Chiwy, Y. Coatanea, J.-M. Couvreur, G. Dangoisse, R. De Boom, A. De Broyer, L. Degraer, G. Dejaffe, M. Derycke, R. de Schaetzen, P. Devesse, H. de Wavrin, P. Dubois, C. Dumortier, M. Durant, E. Etienne, M. Fasol, P. Gailly, E. Godding, P. et F. Gonze, D. Gosse, M. Goubout, F. Hidvegi, M. Janssens, J.-P. Jacob, B. Kestemont, J.-M. Leprince†, A. Mairesse, X. Michel, M. Ninanne, G. Nys, J. Paenhuysen, L. Petre, D. Rabosée, J. Rommes, R. Roseels, G. Rotsaert, A. Seynaeve, J. Simonis, K. Téchy, M. Vancutsem, S. Vancutsem, D. van der Elst, E. Vanderhulst, A. Van der Mensbrugghe, E. Vanderhulst, M. Vandionant, J. van Esbroek, P. Verleure, B. Vilain, L. Wargé, M. Wauters et M. Xhardez. We bedanken ook Jean-Paul Jacob voor zijn bijdrage aan de opvolging van de Brusselse avifauna gedurende de periode 1992-2007.

Literatuurlijst

- Rabosée, D., de Wavrin, H., Tricot, J. & van der Elst, D. (1995) : Atlas des oiseaux nicheurs de Bruxelles. Aves, Liège.
- Tancrez, T., Windels, M., Jouin-Spriet, H.L., T., Deramaux, A. & Dubuc, Y. (2012) : Première nidification réussie de la Grande Aigrette Casmerodius albus en Belgique. Aves, 49: 129-138
- Vangeluwe, D., Sieuw, M., Schoonjans, I., Van Audenhove, N. & Pierrard, N. (2012) : Faucons pour tous – Valken voor iedereen. Présentation au grand public des Faucons pèlerins nichant à Bruxelles - Rapport de l'édition 2012. Institut des Sciences Naturelles de Belgique.
- Van Havre, G. C. M. (1928) : Les oiseaux de la faune belge. Maurice Lamertin, Bruxelles.
- Weiserbs, A. & Jacob, J. P. (2007) : Oiseaux nicheurs de Bruxelles 2000-2004 : répartition, effectifs, évolution. Aves, Liège, 292 pages.

Aves is één van de twee verenigingen die Natagora oprichtten, en vormt de ornithologisch tak. Ze heeft als doel de avifauna te bestuderen en te beschermen. De vogelobservaties worden verzameld en geanalyseerd om vervolgens te kunnen worden gebruikt in uiteenzettingen en publicaties (artikels, atlassen,...). Gespecialiseerde studies werden eveneens gerealiseerd door het netwerk van amateur- en professionele ornithologen, meer bepaald om de trends van de vogelpopulaties beter te leren kennen. Contactadres: 3, rue Fusch, B-4000 Luik. Secretariaat: aves@aves.be Website: www.aves.be.

Leefmilieu Brussel is de milieu- en energieadministratie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Haar taken? De studie, het toezicht en het beheer van beleidsrelevante thema's zoals lucht, water, bodem, afval, geluid, groene ruimten, biodiversiteit... maar ook het afleveren van milieuvergunningen en het controleren van hun navolging, ontwikkelen en ondersteunen van educatieve projecten rond milieu en energie in Brusselse scholen, participatie in federale werkgroepen,... Leefmilieu Brussel is tot slot ook actief op het vlak van ecoconstructie en buigt zich over de relatie tussen volksgezondheid en leefmilieu. Voor meer informatie: www.bruxellesenvironnement.be.

Wijze van citeren :

Weiserbs, A. (2013). De status van Natura 2000 soorten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. *Brussels Vogelnieuws*, nr. 4 Aves, Luik.

Verantwoordelijke uitgever : Anne Weiserbs • Aves asbl - Rue Fusch, 3 - 4000 Luik.

Vertaling in het Nederlands : Leefmilieu Brussel.

© Aves 2013

